

Συλλογή της Νομολογίας

ΑΠΟΦΑΣΗ ΤΟΥ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΥ (έκτο τμήμα)

της 7ης Σεπτεμβρίου 2023*

«Προδικαστική παραπομπή – Κοινή γεωργική πολιτική – Ευρωπαϊκό Γεωργικό Ταμείο Αγροτικής Ανάπτυξης (ΕΓΤΑΑ) – Μέτρα στήριξης της αγροτικής ανάπτυξης – Ενισχύσεις για την καλή διαβίωση των ζώων – Κανονισμός (ΕΚ) 1974/2006 – Άρθρο 44, παράγραφος 1 και παράγραφος 2, στοιχείο α' – Άρθρο 47, παράγραφος 1 – Μεταβίβαση της γεωργικής εκμετάλλευσης σε νέο δικαιούχο – Μεταγενέστερη παύση των γεωργικών δραστηριοτήτων του εν λόγω δικαιούχου – “Περιπτώσεις ανωτέρας βίας ή εξαιρετικές περιπτώσεις” – Υποχρέωση εν όλω ή εν μέρει επιστροφής της χορηγηθείσας ενίσχυσης – Αρχή της αναλογικότητας»

Στην υπόθεση C-169/22,

με αντικείμενο αίτηση προδικαστικής αποφάσεως δυνάμει του άρθρου 267 ΣΛΕΕ, που υπέβαλε το *Curtea de Apel București* (εφετείο Βουκουρεστίου, Ρουμανία) με απόφαση της 19ης Νοεμβρίου 2020, η οποία περιήλθε στο Δικαστήριο στις 4 Μαρτίου 2022, στο πλαίσιο της δίκης

Fractal Insolvență SPRL, υπό την ιδιότητα της συνδίκου πτώχευσης της *Groenland Poultry SRL*,

κατά

Agencia de Plăți și Intervenție pentru Agricultură – Centrul Județean Dâmbovița,

ΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ (έκτο τμήμα),

συγκείμενο από τους P. G. Xuereb, πρόεδρο τμήματος, T. von Danwitz (εισηγητή) και A. Kumin, δικαστές,

γενικός εισαγγελέας: A. Ράντος

γραμματέας: A. Calot Escobar

έχοντας υπόψη την έγγραφη διαδικασία,

λαμβάνοντας υπόψη τις παρατηρήσεις που υπέβαλαν:

- η *Fractal Insolvență SPRL*, υπό την ιδιότητα της συνδίκου πτώχευσης της *Groenland Poultry SRL*, εκπροσωπούμενη από τον A. Rusu, avocat,

* Γλώσσα διαδικασίας: η ρουμανική.

- ο Agenția de Plăți și Intervenție pentru Agricultură – Centrul Județean Dâmbovița, εκπροσωπούμενος από την C. A. Gârleanu,
- η Ρουμανική Κυβέρνηση, εκπροσωπούμενη από τις R. Antonie, E. Gane και O.-C. Ichim,
- η Ελληνική Κυβέρνηση, εκπροσωπούμενη από τις Ε. Ε. Κρόμπα, Ε. Λευθεριώτου και Μ. Τασσοπούλου,
- η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, εκπροσωπούμενη από την T. Isacu de Groot και τον A. Sauka,

αφού άκουσε τον γενικό εισαγγελέα που ανέπτυξε τις προτάσεις του κατά τη συνεδρίαση της 9ης Μαρτίου 2023,

εκδίδει την ακόλουθη

Απόφαση

- 1 Η αίτηση προδικαστικής αποφάσεως αφορά την ερμηνεία του άρθρου 44, παράγραφος 2, στοιχείο α', και του άρθρου 47, παράγραφος 1, του κανονισμού (ΕΚ) 1974/2006 της Επιτροπής, της 15ης Δεκεμβρίου 2006, για τη θέσπιση λεπτομερών κανόνων εφαρμογής του Κανονισμού (ΕΚ) αριθ. 1698/2005 του Συμβουλίου για τη στήριξη της αγροτικής ανάπτυξης από το Ευρωπαϊκό Γεωργικό Ταμείο Αγροτικής Ανάπτυξης (ΕΓΤΑΑ) (ΕΕ 2006, L 368, σ. 15), όπως τροποποιήθηκε με τον εκτελεστικό κανονισμό (ΕΕ) 679/2011 της Επιτροπής, της 14ης Ιουλίου 2011 (ΕΕ 2011, L 185, σ. 57) (στο εξής: κανονισμός 1974/2006).
- 2 Η αίτηση προδικαστικής αποφάσεως υποβλήθηκε στο πλαίσιο ένδικης διαφοράς μεταξύ της Fractal Insolventă SPRL, ως συνδίκου πτώχευσης της Groenland Poultry SRL, και του Agenția de Plăți și Intervenție pentru Agricultură – Centrul Județean Dâmbovița (οργανισμού πληρωμών και παρέμβασης για τη γεωργία – νομαρχιακού κέντρου Dâmbovița, Ρουμανία) (στο εξής: APIA) σχετικά με αποφάσεις του APIA με τις οποίες επιβλήθηκε στην Groenland Poultry υποχρέωση επιστροφής, λόγω παύσης των γεωργικών δραστηριοτήτων της, του συνόλου των ενισχύσεων για την καλή διαβίωση των ζώων που της χορηγήθηκαν κατά τη διάρκεια της πενταετούς περιόδου δέσμευσής της.

Το νομικό πλαίσιο

Το δίκαιο της Ένωσης

Ο κανονισμός 1698/2005

- 3 Ο κανονισμός (ΕΚ) 1698/2005 του Συμβουλίου, της 20ής Σεπτεμβρίου 2005, για τη στήριξη της αγροτικής ανάπτυξης από το Ευρωπαϊκό Γεωργικό Ταμείο Αγροτικής Ανάπτυξης (ΕΓΤΑΑ) (ΕΕ 2005, L 277, σ. 1), όπως τροποποιήθηκε με τον κανονισμό (ΕΚ) 74/2009 του Συμβουλίου, της 19ης Ιανουαρίου 2009 (ΕΕ 2009, L 30, σ. 100) (στο εξής: κανονισμός 1698/2005), καταργήθηκε με τον κανονισμό (ΕΕ) 1305/2013 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 17ης Δεκεμβρίου 2013, για τη στήριξη της αγροτικής ανάπτυξης από το Ευρωπαϊκό Γεωργικό Ταμείο Αγροτικής Ανάπτυξης (ΕΓΤΑΑ) και την κατάργηση του κανονισμού (ΕΚ)

αριθ. 1698/2005 του Συμβουλίου (ΕΕ 2013, L 347, σ. 487). Ωστόσο, δυνάμει του άρθρου 88 του κανονισμού 1305/2013, ο κανονισμός 1698/2005 συνέχισε να εφαρμόζεται στις πράξεις που υλοποιούνταν σύμφωνα με τα προγράμματα που είχε εγκρίνει η Ευρωπαϊκή Επιτροπή δυνάμει του κανονισμού αυτού πριν από την 1η Ιανουαρίου 2014.

4 Το άρθρο 36, στοιχείο α', σημείο ν, του κανονισμού 1698/2005 προέβλεπε ότι η στήριξη για τη βελτίωση του περιβάλλοντος και της υπαίθρου αφορούσε τα μέτρα που στοχεύουν στην αειφορική χρήση της γεωργικής γης μέσω ενισχύσεων για την καλή διαβίωση των ζώων.

5 Το άρθρο 40 του εν λόγω κανονισμού είχε ως εξής:

«1. Η στήριξη για την καλή διαβίωση των ζώων που προβλέπεται στο άρθρο 36 στοιχείο α) σημείο ν) χορηγείται σε γεωργούς οι οποίοι αναλαμβάνουν εθελοντικά δεσμεύσεις για την καλή διαβίωση των ζώων.

2. Οι ενισχύσεις για την καλή διαβίωση των ζώων καλύπτουν μόνο δεσμεύσεις που υπερβαίνουν τόσο τα σχετικά υποχρεωτικά πρότυπα [...], όσο και άλλες σχετικές υποχρεωτικές απαιτήσεις που θεσπίζονται από την εθνική νομοθεσία και προσδιορίζονται στο πρόγραμμα.

Οι δεσμεύσεις αυτές αναλαμβάνονται κατά γενικό κανόνα για περίοδο μεταξύ πέντε και επτά ετών. [...]

3. Οι ενισχύσεις χορηγούνται ετησίως και καλύπτουν το πρόσθετο κόστος και το διαφυγόν εισόδημα που απορρέουν από την αναληφθείσα δέσμευση. Εάν χρειάζεται, μπορούν να καλύπτουν επίσης το κόστος της συναλλαγής.

Η στήριξη περιορίζεται στο μέγιστο ποσό που καθορίζεται στο Παράρτημα I.»

6 Κατά το άρθρο 74, παράγραφος 1, του κανονισμού 1698/2005:

«Τα κράτη μέλη λαμβάνουν όλα τα νομοθετικά, κανονιστικά και διοικητικά μέτρα [...] για να εξασφαλίζουν την αποτελεσματική προστασία των οικονομικών συμφερόντων της Κοινότητας.»

Ο κανονισμός 1974/2006

7 Ο κανονισμός 1974/2006 καταργήθηκε με τον κατ' εξουσιοδότηση κανονισμό (ΕΕ) 807/2014 της Επιτροπής, της 11ης Μαρτίου 2014, για τη συμπλήρωση του κανονισμού (ΕΕ) αριθ. 1305/2013 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου για τη στήριξη της αγροτικής ανάπτυξης από το Ευρωπαϊκό Γεωργικό Ταμείο Αγροτικής Ανάπτυξης (ΕΓΤΑΑ) και για τη θέσπιση μεταβατικών διατάξεων (ΕΕ 2014, L 227, σ. 1). Ωστόσο, δυνάμει του άρθρου 19 του κατ' εξουσιοδότηση κανονισμού 807/2014, ο κανονισμός 1974/2006 συνέχισε να εφαρμόζεται στις πράξεις που υλοποιούνταν σύμφωνα με τα προγράμματα τα οποία είχε εγκρίνει η Επιτροπή δυνάμει του κανονισμού 1698/2005 πριν από την 1η Ιανουαρίου 2014.

8 Κατά το άρθρο 1 του κανονισμού 1974/2006:

«Ο παρών κανονισμός θεσπίζει λεπτομερείς κανόνες για την εφαρμογή του κανονισμού (ΕΚ) αριθ. 1698/2005 όσον αφορά τις αρχές και τους γενικούς κανόνες για τη στήριξη της αγροτικής ανάπτυξης, ειδικές και κοινές διατάξεις για μέτρα αγροτικής ανάπτυξης, διατάξεις περί επιλεξιμότητας και διοικητικές διατάξεις, εξαιρουμένων των διατάξεων για τους ελέγχους.»

9 Το άρθρο 44 του κανονισμού 1974/2006 όριζε τα ακόλουθα:

«1. Εάν, κατά την περίοδο εκπλήρωσης μιας δέσμευσης που έχει αναληφθεί ως προϋπόθεση για τη χορήγηση συνδρομής, ο δικαιούχος μεταβιβάσει εξ ολοκλήρου ή εν μέρει την εκμετάλλευση σε άλλο πρόσωπο, το πρόσωπο αυτό δύναται να τον υποκαταστήσει στη δέσμευση για το υπόλοιπο της περιόδου. Εάν αυτό δεν συμβεί, ο δικαιούχος υποχρεούται να επιστρέψει τις ενισχύσεις που έχει εισπράξει.

2. Τα κράτη μέλη δύναται να μην απαιτήσουν την επιστροφή που αναφέρεται στην παράγραφο 1, στις ακόλουθες περιπτώσεις:

α) σε περίπτωση οριστικής παύσης των γεωργικών δραστηριοτήτων δικαιούχου ο οποίος έχει ήδη εκπληρώσει σημαντικό μέρος της δέσμευσής του, και εφόσον δεν είναι εφικτή η ανάληψη της εν λόγω δέσμευσης από διάδοχο γεωργό·

β) σε περίπτωση μεταβίβασης μέρους της εκμετάλλευσης ενός δικαιούχου κατά την περίοδο επέκτασης της ανειλημμένης δέσμευσης σύμφωνα με το άρθρο 27 παράγραφος 12 δεύτερο εδάφιο και εφόσον η μεταβίβαση δεν αφορά άνω του 50 % της έκτασης που καλυπτόταν από την ανάληψη δέσμευσης πριν από την επέκταση·

γ) σε περίπτωση μεταβίβασης ολόκληρης ή μέρους της εκμετάλλευσης ενός δικαιούχου, με γνώμονα την προστασία του περιβάλλοντος, σε έναν οργανισμό του οποίου ο βασικός στόχος είναι η διαχείριση της φύσης, υπό τον όρο ότι η μεταβίβαση αποσκοπεί στη μόνιμη μεταβολή της χρήσης γης σε διατήρηση της φύσης και ότι από αυτή προκύπτει σημαντικό όφελος για το περιβάλλον.

3. Σε περίπτωση ήσσονος σημασίας μεταβολών στην κατάσταση της εκμετάλλευσης, τα κράτη μέλη δύναται να λαμβάνουν ειδικά μέτρα ούτως ώστε να διασφαλίζεται ότι η εφαρμογή της παραγράφου 1 δεν παράγει αποτελέσματα ασυμβίβαστα προς την ανειλημμένη δέσμευση.

Η μείωση της έκτασης της εκμετάλλευσης έως 10 % της έκτασης που καλύπτεται από την ανάληψη δέσμευσης θεωρείται ήσσονος σημασίας μεταβολή για τους σκοπούς του πρώτου εδαφίου.»

10 Το άρθρο 47 του εν λόγω κανονισμού προέβλεπε τα εξής:

«1. Τα κράτη μέλη δύναται να κάνουν δεκτές τις ακόλουθες ιδίως περιπτώσεις ανωτέρας βίας ή εξαιρετικές περιπτώσεις, και παραιτούνται συνεπακολούθως από την απαίτηση επιστροφής, εν όλω ή εν μέρει, της ενίσχυσης που έλαβε ο δικαιούχος:

α) θάνατος του δικαιούχου·

β) μακροχρόνια ανικανότητα του δικαιούχου προς εργασία·

γ) απαλλοτρίωση σημαντικού τμήματος της εκμετάλλευσης, εφόσον αυτή δεν ήταν προβλέψιμη την ημέρα της ανάληψης της δέσμευσης·

δ) σοβαρή φυσική καταστροφή που έπληξε σημαντικά τη γεωργική έκταση της εκμετάλλευσης·

ε) καταστροφή, λόγω ατυχήματος, των κτιρίων της εκμετάλλευσης που προορίζονταν για την εκτροφή των ζώων·

στ) επιζωοτία που προσβάλλει το σύνολο ή μέρος του ζωϊκού κεφαλαίου του κατόχου της εκμετάλλευσης.

2. Οι περιπτώσεις ανωτέρας βίας ή οι εξαιρετικές περιπτώσεις κοινοποιούνται εγγράφως στην αρμόδια αρχή από τον δικαιούχο ή από τον έλκοντα εξ αυτού δικαιώματα, μαζί με τα σχετικά αποδεικτικά στοιχεία που κρίνονται ικανοποιητικά από την εν λόγω αρχή, εντός δέκα εργασίμων ημερών από τη στιγμή που ο δικαιούχος ή ο έλκων εξ αυτού δικαιώματα είναι σε θέση να πράξει αναλόγως.»

Ο κανονισμός (ΕΕ) 65/2011

11 Ο κανονισμός (ΕΕ) 65/2011 της Επιτροπής, της 27ης Ιανουαρίου 2011, για τη θέσπιση λεπτομερών κανόνων εφαρμογής του κανονισμού (ΕΚ) αριθ. 1698/2005 του Συμβουλίου όσον αφορά την εφαρμογή διαδικασιών ελέγχου καθώς και την πολλαπλή συμμόρφωση σε σχέση με μέτρα στήριξης της αγροτικής ανάπτυξης (ΕΕ 2011, L 25, σ. 8), καταργήθηκε, από 1ης Ιανουαρίου 2015, με τον κατ' εξουσιοδότηση κανονισμό (ΕΕ) 640/2014 της Επιτροπής, της 11ης Μαρτίου 2014, για τη συμπλήρωση του κανονισμού (ΕΕ) αριθ. 1306/2013 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου όσον αφορά το ολοκληρωμένο σύστημα διαχείρισης και ελέγχου και τους όρους απόρριψης ή ανάκτησης πληρωμών καθώς και τις διοικητικές κυρώσεις που εφαρμόζονται στις άμεσες ενισχύσεις, τη στήριξη της αγροτικής ανάπτυξης και την πολλαπλή συμμόρφωση (ΕΕ 2014, L 181, σ. 48, και διορθωτικό ΕΕ 2015, L 209, σ. 48). Ωστόσο, δυνάμει του άρθρου 43 του κατ' εξουσιοδότηση κανονισμού 640/2014, ο κανονισμός 65/2011 συνέχισε να εφαρμόζεται στις αιτήσεις πληρωμής και τις αιτήσεις στήριξης που αφορούσαν το έτος 2014 και τα προηγούμενα έτη.

12 Κατά το άρθρο 18 του κανονισμού 65/2011:

«1. Η ενίσχυση για την οποία υποβλήθηκε αίτηση μειώνεται ή απορρίπτεται εφόσον δεν πληρούνται οι ακόλουθες υποχρεώσεις και κριτήρια:

α) για τα μέτρα που αναφέρονται στο άρθρο 36 στοιχείο α) σημεί[ο] ν) [...] του κανονισμού [1698/2005], τα συναφή υποχρεωτικά πρότυπα και οι ελάχιστες απαιτήσεις σχετικά με τη χρήση λιπασμάτων και προϊόντων φυτοπροστασίας, άλλα συναφή υποχρεωτικά πρότυπα που αναφέρονται [...] στο άρθρο 40 παράγραφος 2 [...] του κανονισμού [1698/2005], και οι δεσμεύσεις πέραν των εν λόγω προτύπων και απαιτήσεων· ή

β) τα κριτήρια επιλεξιμότητας, πλην εκείνων που αφορούν το μέγεθος της έκτασης ή τον αριθμό των ζώων που δηλώνονται.

Στην περίπτωση πολυετών δεσμεύσεων, οι μειώσεις των ενισχύσεων, οι αποκλεισμοί και οι ανακτήσεις εφαρμόζονται επίσης στα ποσά που έχουν ήδη καταβληθεί κατά τα προηγούμενα έτη για την εν λόγω δέσμευση.

2. Το κράτος μέλος ανακτά και/ή αρνείται να καταβάλει την ενίσχυση ή καθορίζει το ποσό της μείωσης της ενίσχυσης, ιδίως βάσει της σοβαρότητας, της έκτασης και της διάρκειας της διαπιστωθείσας μη συμμόρφωσης.

[...]»

Ο εκτελεστικός κανονισμός (ΕΕ) 809/2014

- 13 Κατά το άρθρο 8 του εκτελεστικού κανονισμού (ΕΕ) 809/2014 της Επιτροπής, της 17ης Ιουλίου 2014, για τη θέσπιση κανόνων εφαρμογής του κανονισμού (ΕΕ) αριθ. 1306/2013 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου όσον αφορά το ολοκληρωμένο σύστημα διαχείρισης και ελέγχου, τα μέτρα αγροτικής ανάπτυξης και την πολλαπλή συμμόρφωση (ΕΕ 2014, L 227, σ. 69):

«1. Για τους σκοπούς του παρόντος άρθρου, νοούνται ως:

α) “μεταβίβαση εκμετάλλευσης”, η πώληση, η εκμίσθωση ή ανάλογος τύπος συναλλαγής που καλύπτει τις σχετικές μονάδες παραγωγής·

β) “μεταβιβάζων”, ο δικαιούχος του οποίου η εκμετάλλευση μεταβιβάζεται σε άλλο δικαιούχο·

γ) “διάδοχος”, ο δικαιούχος στον οποίο μεταβιβάζεται η εκμετάλλευση.

2. Εάν μια εκμετάλλευση μεταβιβαστεί εξ ολοκλήρου από δικαιούχο σε άλλο δικαιούχο μετά την υποβολή αίτησης ενίσχυσης, αίτησης στήριξης ή αίτησης πληρωμής και πριν εκπληρωθούν όλοι οι όροι χορήγησης της ενίσχυσης ή της στήριξης, δεν χορηγείται ενίσχυση ή στήριξη στον μεταβιβάζοντα για την εκμετάλλευση που έχει μεταβιβαστεί.

3. Η ενίσχυση ή η πληρωμή για την οποία έχει υποβάλει αίτηση ο μεταβιβάζων καταβάλλεται στον διάδοχο, εφόσον:

α) ο διάδοχος ενημερώσει την αρμόδια αρχή για τη μεταβίβαση και ζητήσει την καταβολή της ενίσχυσης ή/και της στήριξης εντός προθεσμίας που καθορίζεται από τα κράτη μέλη·

β) ο διάδοχος υποβάλει τα αποδεικτικά στοιχεία που ενδεχομένως απαιτεί η αρμόδια αρχή·

γ) πληρούνται όλοι οι όροι χορήγησης της ενίσχυσης ή/και της στήριξης όσον αφορά την εκμετάλλευση που έχει μεταβιβαστεί.

4. Από τη στιγμή που ο διάδοχος ενημερώνει την αρμόδια αρχή και ζητεί την καταβολή της ενίσχυσης ή/και της στήριξης σύμφωνα με την παράγραφο 3 στοιχείο α):

α) ο διάδοχος αποκτά όλα τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις του μεταβιβάζοντος που απορρέουν από την έννομη σχέση μεταξύ του μεταβιβάζοντος και της αρμόδιας αρχής, την οποία δημιουργεί η αίτηση ενίσχυσης, η αίτηση στήριξης ή η αίτηση πληρωμής·

β) όλες οι αναγκαίες ενέργειες για τη χορήγηση της ενίσχυσης ή/και της στήριξης και όλες οι δηλώσεις του μεταβιβάζοντος πριν από τη μεταβίβαση, αποδίδονται στον διάδοχο για τους σκοπούς της εφαρμογής των σχετικών ενωσιακών κανόνων·

[...]».

- 14 Δυνάμει του άρθρου 76 του εκτελεστικού κανονισμού 809/2014, ο κανονισμός αυτός εφαρμόζεται στις αιτήσεις ενίσχυσης, τις αιτήσεις στήριξης και τις αιτήσεις πληρωμής, οι οποίες αφορούν έτη υποβολής αιτήσεων ή περιόδους πριμοδότησης που άρχιζαν την 1η Ιανουαρίου 2015.

Το ρουμανικό δίκαιο

- 15 Το άρθρο 17 του *ordonanță de urgență a Guvernului nr. 66/2011 privind prevenirea, constatarea și sancționarea neregulilor apărute în obținerea și utilizarea fondurilor europene și/sau a fondurilor publice naționale aferente acestora* (έκτακτου κυβερνητικού διατάγματος 66/2011, περί πρόληψης, διαπίστωσης και επιβολής κυρώσεων λόγω παρατυπιών κατά την είσπραξη και τη χρήση ευρωπαϊκών ή/και συναφών εθνικών δημόσιων πόρων), της 29ης Ιουνίου 2011 (*Monitorul Oficial al României*, μέρος I, αριθ. 461 της 30ής Ιουνίου 2011), όπως ίσχυε κατά τον χρόνο των πραγματικών περιστατικών της διαφοράς της κύριας δίκης, προβλέπει τα εξής:

«Κάθε πράξη η οποία σκοπεί τη διαπίστωση παρατυπίας και την εκκαθάριση απαιτήσεων του προϋπολογισμού που απορρέουν από την εν λόγω παρατυπία τελείται τηρουμένης της αρχής της αναλογικότητας, λαμβανομένων υπόψη της φύσης και της σοβαρότητας της διαπιστωθείσας παρατυπίας, καθώς και της έκτασης και των δημοσιονομικών επιπτώσεών της.»

- 16 Το άρθρο 30, παράγραφος 1, του *ordonanța de urgență a guvernului nr. 3/2015 pentru aprobarea schemelor de plăți care se aplică în agricultură în perioada 2015-2020 și pentru modificarea art. 2 din Legea nr. 36/1991 privind societățile agricole și alte forme de asocieri în agricultură* (έκτακτου κυβερνητικού διατάγματος 3/2015, περί έγκρισης των καθεστώτων ενίσχυσης που εφαρμόζονται στον τομέα της γεωργίας κατά την περίοδο 2015-2020 και τροποποίησης του άρθρου 2 του νόμου 36/1991 περί γεωργικών επιχειρήσεων και άλλων μορφών ενώσεων στον τομέα της γεωργίας), της 18ης Μαρτίου 2015 (*Monitorul Oficial al României*, μέρος I, αριθ. 191 της 23ης Μαρτίου 2015), όπως ίσχυε κατά τον χρόνο των πραγματικών περιστατικών της διαφοράς της κύριας δίκης, προβλέπει τα εξής:

«Για τους σκοπούς της χρηματοδότησης, της διαχείρισης και του ελέγχου της κοινής γεωργικής πολιτικής, αναγνωρίζονται ως περιπτώσεις “ανωτέρας βίας” και “εξαιρετικές περιπτώσεις” οι ακόλουθες ιδίως περιπτώσεις:

[...]

στ) απαλλοτρίωση του συνόλου ή σημαντικού τμήματος της εκμετάλλευσης, εφόσον δεν ήταν προβλέψιμη κατά την ημέρα υποβολής της αίτησης.»

- 17 Κατά το άρθρο 31 του εν λόγω έκτακτου κυβερνητικού διατάγματος:

«1. Οι περιπτώσεις ανωτέρας βίας και οι εξαιρετικές περιπτώσεις κοινοποιούνται εγγράφως στον ΑΡΙΑ, μαζί με τα στοιχεία που αποδεικνύουν τη συνδρομή των περιπτώσεων που μνημονεύονται στο άρθρο 30, παράγραφος 1, εντός δεκαπέντε εργάσιμων ημερών από την ημέρα που ο δικαιούχος ή ο έλκων εξ αυτού δικαιώματα είναι σε θέση να το πράξει.

2. Κοινοποίηση εκ μέρους του δικαιούχου ή του έλκοντος εξ αυτού δικαιώματα η οποία δεν πραγματοποιείται εντός της προθεσμίας που τάσσεται στην παράγραφο 1 δεν λαμβάνεται υπόψη.»

Η διαφορά της κύριας δίκης και τα προδικαστικά ερωτήματα

- 18 Με αίτηση ενίσχυσης που υπέβαλε στον ΑΡΙΑ στις 18 Ιανουαρίου 2013, η Avicola Crevedia SA, φορέας εκμετάλλευσης σφαγείου πουλερικών, ανέλαβε εθελοντικά, βάσει του άρθρου 40 του κανονισμού 1698/2005, δέσμευση για την καλή διαβίωση των ζώων για περίοδο πέντε ετών.
- 19 Κατά τη διάρκεια της πενταετούς περιόδου δέσμευσης, η επίμαχη στην υπόθεση της κύριας δίκης εκμετάλλευση μεταβιβάστηκε στο σύνολό της αρχικώς στην Abator Avicola Crevedia SRL, η οποία ανέλαβε την προμνησθείσα δέσμευση στις 15 Νοεμβρίου 2013, και εν συνεχεία στην Groenland Poultry, η οποία επίσης ανέλαβε την ίδια δέσμευση, την οποία καταχώρισε στον ΑΡΙΑ στις 2 Απριλίου 2015.
- 20 Στις 30 Μαρτίου 2015 η Groenland Poultry είχε συνάψει δύο συμβάσεις προς τον σκοπό αυτό. Αφενός, είχε συνάψει σύμβαση μεταβίβασης γεωργικής εκμετάλλευσης και ανάληψης δεσμεύσεων με την Abator Avicola Crevedia, η οποία παραιτήθηκε από την είσπραξη της ενίσχυσης που είχε ζητήσει από τον ΑΡΙΑ στις 13 Νοεμβρίου του προηγούμενου έτους, ενώ η Groenland Poultry ανέλαβε να εκπληρώσει τις δεσμεύσεις που είχε υπογράψει η Abator Avicola Crevedia στο έντυπο της αίτησης ενίσχυσης και να αποδείξει την τήρηση των όρων επιλεξιμότητας για τη χορήγηση της ενίσχυσης.
- 21 Αφετέρου, η Groenland Poultry είχε συνάψει με την Agroli Group SRL, εταιρία που είχε υπαχθεί σε διαδικασία αφερεγγυότητας κινηθείσα στις 6 Μαρτίου 2014, πενταετή σύμβαση μίσθωσης η οποία αφορούσε τους χώρους και τις εγκαταστάσεις παραγωγής της εν λόγω εκμετάλλευσης που ανήκαν στην εταιρία αυτή και συνοδευόταν από αναβλητική αίρεση υπέρ της εκμισθώτριας, δυνάμει της οποίας η σύμβαση μίσθωσης έπρεπε να εγκριθεί από την επιτροπή πιστωτών της Agroli Group SRL στο πλαίσιο της διαδικασίας αφερεγγυότητας.
- 22 Με απόφαση πληρωμής της 4ης Δεκεμβρίου 2015, ο ΑΡΙΑ κατέβαλε στην Groenland Poultry, κατόπιν της από 13 Νοεμβρίου 2014 αίτησης, ποσό 1 506 915,86 ρουμανικών λέου (RON) (περίπου 337 000 ευρώ). Κατόπιν των αιτήσεων πληρωμής που υπέβαλε και εν συνεχεία τροποποίησε η Groenland Poultry, αντιστοίχως, στις 13 Νοεμβρίου 2015 και στις 15 Ιουνίου 2016, ο ΑΡΙΑ της κατέβαλε επιπλέον, στις 5 Οκτωβρίου 2016, ποσό 850 673,62 RON (περίπου 190 000 ευρώ), καθώς και, στις 29 Μαρτίου 2017, ποσό 375 941,35 RON (περίπου 82 000 ευρώ), με απόφαση προπληρωμής.
- 23 Δεδομένου ότι η Groenland Poultry δεν υπέβαλε αίτηση πληρωμής για το πέμπτο έτος της δέσμευσης, ο ΑΡΙΑ της απηύθυνε γνωστοποίηση περί μη υποβολής αίτησης. Στις 18 Απριλίου 2017 ο σύνδικος πτώχευσης της Groenland Poultry ενημέρωσε τον ΑΡΙΑ ότι η εταιρία αυτή τελούσε υπό πτωχευτική διαδικασία.
- 24 Στις 21 Απριλίου 2017 ο ΑΡΙΑ εξέδωσε τέσσερις εκθέσεις βάσει του άρθρου 8 του εκτελεστικού κανονισμού 809/2014, με τις οποίες διαπιστώθηκαν παρατυπίες, βεβαιώθηκαν απαιτήσεις του προϋπολογισμού και διατάχθηκε η ανάκτηση από τη Groenland Poultry ποσών ύψους 6 940 168,72 RON (περίπου 1 527 000 ευρώ), 4 562 717,78 RON (περίπου 1 004 000 ευρώ), 1 506 915,86 RON και 850 673,62 RON, αντιστοίχως, για το πρώτο έως το τέταρτο έτος της δέσμευσης, καθότι η εν λόγω εταιρία τελούσε υπό διαδικασία πτώχευσης και δεν ασκούσε πλέον δραστηριότητες ούτε μπορούσε, ως εκ τούτου, να αποδείξει την τήρηση της πενταετούς δέσμευσης.

- 25 Μετά την απόρριψη από τον ΑΡΙΑ των διοικητικών ενστάσεων που υπέβαλε η Groenland Poultry κατά των ως άνω εκθέσεων, η εν λόγω εταιρία άσκησε προσφυγή με αίτημα την ακύρωση των απορριπτικών αποφάσεων του ΑΡΙΑ ενώπιον του Tribunalul București (πρωτοδικείο Βουκουρεστίου, Ρουμανία), υποστηρίζοντας ότι αδυνατούσε να εκπληρώσει τη δέσμευση κατά τη διάρκεια του έτους 2017 λόγω «απαλλοτρίωσης», κατά την έννοια του άρθρου 47, παράγραφος 1, στοιχείο γ', του κανονισμού 1974/2006, ή λόγω περίπτωσης που μπορεί να εξομοιωθεί με απαλλοτρίωση, ήτοι λόγω της από 26 Ιουλίου 2016 κοινοποίησης από τον εκμισθωτή της μη πλήρωσης της αναβλητικής αίρεσης που προβλεπόταν στη σύμβαση μίσθωσης, η οποία συνοδευόταν από αίτημα εγκατάλειψης των χώρων, ως αποτέλεσμα της κίνησης διαδικασίας πτώχευσης εις βάρος της Agrolis Group στις 9 Μαΐου 2016. Επιπλέον, η Groenland Poultry υποστήριξε ότι είχε εφαρμογή το άρθρο 44, παράγραφος 2, στοιχείο α', του κανονισμού 1974/2006 και επικαλέστηκε παραβίαση της αρχής της αναλογικότητας.
- 26 Με απόφαση της 26ης Οκτωβρίου 2018, το πρωτοβάθμιο δικαστήριο απέρριψε την ασκηθείσα προσφυγή. Κατ' αρχάς, έκρινε ότι, δυνάμει του άρθρου 44 του κανονισμού 1974/2006 και του άρθρου 8 του εκτελεστικού κανονισμού 809/2014, η Groenland Poultry είχε υπεισέλθει στα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις του μεταβιβάζοντος και εμμέσως είχε υπαχθεί στις συνέπειες της μη πλήρωσης των προϋποθέσεων επιλεξιμότητας για τη λήψη της επίμαχης ενίσχυσης. Στη συνέχεια, το εν λόγω δικαστήριο έκρινε ότι το άρθρο 47, παράγραφος 1, στοιχείο γ', του κανονισμού 1974/2006 δεν είχε εφαρμογή εν προκειμένω, διότι οι περιστάσεις που επικαλέστηκε η Groenland Poultry προκειμένου να απαλλαγεί από την υποχρέωση επιστροφής δεν συνιστούσαν απαλλοτρίωση, η οποία κατά το εθνικό δίκαιο αντιστοιχεί σε αποστέρηση αγαθών εκ μέρους του Δημοσίου για λόγους δημόσιας ωφέλειας, και δεν ήταν απρόβλεπτες κατά τον χρόνο ανάληψης της δέσμευσης. Εξάλλου, οι περιστάσεις αυτές δεν είχαν κοινοποιηθεί εντός της προθεσμίας που τάσσει το άρθρο 47, παράγραφος 2, του κανονισμού 1974/2006. Τέλος, τηρήθηκε η αρχή της αναλογικότητας. Παραπέμποντας στο άρθρο 44, παράγραφος 2, στοιχείο α', του κανονισμού 1974/2006, το πρωτοβάθμιο δικαστήριο επισήμανε ότι δεν είχε αποδειχθεί η πλήρωση της προϋπόθεσης περί αδυναμίας ανάληψης υποχρέωσης και ότι ο ΑΡΙΑ είχε ενεργήσει στο πλαίσιο του περιθωρίου εκτιμήσεως που προβλέπει το άρθρο αυτό.
- 27 Επιληφθέν αιτήσεως αναιρέσεως που άσκησε η Groenland Poultry κατά της πρωτόδικης απόφασης, το αιτούν δικαστήριο, Curtea de Apel București (εφετείο Βουκουρεστίου, Ρουμανία), αποφαινόμενο σε τελευταίο βαθμό, επισημαίνει ότι από τη γραμματική ερμηνεία του άρθρου 47, παράγραφος 1, του κανονισμού 1974/2006 προκύπτει ότι ο κατάλογος των περιπτώσεων «ανωτέρας βίας ή των εξαιρετικών περιπτώσεων» της διάταξης αυτής δεν είναι εξαντλητικός και ότι οι έννοιες της «ανωτέρας βίας» και των «εξαιρετικών περιπτώσεων», ελλείπει παραπομπής στο εθνικό δίκαιο, δεν μπορούν να οριστούν με αναφορά στο δίκαιο αυτό. Το αιτούν δικαστήριο διερωτάται αν, εν προκειμένω, το γεγονός ότι κινήθηκε διαδικασία αφερεγγυότητας έναντι του εκμισθωτή κατά τη σύναψη της σύμβασης μίσθωσης εμποδίζει την εφαρμογή της εν λόγω διάταξης και παρατηρεί συγχρόνως ότι ο ΑΡΙΑ δεν θεώρησε ότι το γεγονός αυτό εμπόδιζε τη μεταβίβαση της εκμετάλλευσης και την καταβολή της ενίσχυσης στην Groenland Poultry.
- 28 Το αιτούν δικαστήριο διερωτάται, επιπλέον, ως προς την ερμηνεία που πρέπει να δοθεί στο άρθρο 44, παράγραφος 1 και παράγραφος 2, στοιχείο α', του κανονισμού 1974/2006, υπό το πρίσμα της αρχής της αναλογικότητας, λαμβανομένου υπόψη ότι ο ΑΡΙΑ έχει επιβάλει στην Groenland Poultry την υποχρέωση να επιστρέψει το συνολικό ποσό των 14 236 417,32 RON (περίπου 2 900 000 ευρώ), ενώ στην πραγματικότητα είχε λάβει μόνον ποσό ύψους 2 658 185,04 RON (περίπου 540 000 ευρώ) και η διαφορά μεταξύ των δύο αυτών ποσών έχει καταβληθεί στους προηγούμενους δικαιούχους για τα δύο πρώτα έτη της πενταετούς δέσμευσης. Επιπλέον, η δέσ-

μευση αυτή τηρήθηκε κατά τα τέσσερα πρώτα έτη και η παύση της δραστηριότητας της Groenland Poultry κατά το τελευταίο έτος της δέσμευσης φαίνεται να οφείλεται σε λόγους ανεξάρτητους της βούλησής της.

- 29 Τέλος, το αιτούν δικαστήριο επισημαίνει ότι η προϋπόθεση που προβλέπεται στο άρθρο 44, παράγραφος 2, στοιχείο α', του κανονισμού 1974/2006, κατά την οποία «δεν είναι εφικτή η ανάληψη της εν λόγω δέσμευσης από διάδοχο γεωργό», φαίνεται ότι απαιτεί την προσκόμιση αποδείξεων και όχι απλώς μια αφηρημένη απόδειξη περί ανυπαρξίας οποιουδήποτε ενδιαφερομένου διαδόχου. Συναφώς, το αιτούν δικαστήριο διευκρινίζει ότι η Groenland Poultry προσκόμισε αποδείξεις σύμφωνα με τις οποίες η Vitall SRL ενδιαφερόταν μεν να την υποκαταστήσει στη δέσμευσή της, πλην όμως δεν εξασφάλισε τις αναγκαίες υγειονομικές και κτηνιατρικές άδειες για την ανάληψη της γεωργικής δραστηριότητας, παρά τη σύμφωνη γνώμη της επιτροπής πιστωτών της Agrolì Group ενόψει της μίσθωσης των επίμαχων στην υπόθεση της κύριας δίκης εγκαταστάσεων.
- 30 Υπό τις συνθήκες αυτές, το Curtea de Apel București (εφετείο Βουκουρεστίου) αποφάσισε να αναστείλει την ενώπιόν του διαδικασία και να υποβάλει στο Δικαστήριο τα ακόλουθα προδικαστικά ερωτήματα:
- «1) Έχει το άρθρο 47, παράγραφος 1, του κανονισμού [1974/2006], την έννοια ότι στις περιπτώσεις “ανωτέρας βίας ή εξαιρετικές περιπτώσεις” περιλαμβάνεται και η περίπτωση κατά την οποία ο δικαιούχος της ενίσχυσης χάνει το δικαίωμα χρήσης των μισθωμένων περιουσιακών στοιχείων, κατόπιν καταγγελίας της μίσθωσης λόγω αφερεγγυότητας του κυρίου των μισθωμένων περιουσιακών στοιχείων (εκμισθωτή);
- 2) Έχει το άρθρο 44, παράγραφος 2, στοιχείο α', του κανονισμού 1974/2006, ερμηνευόμενο υπό το πρίσμα της αρχής της αναλογικότητας, την έννοια ότι, στην περίπτωση κατά την οποία, κατά την περίοδο εκπλήρωσης μιας δέσμευσης που έχει αναληφθεί ως προϋπόθεση για τη χορήγηση χρηματοδοτικής συνδρομής, ο δικαιούχος μεταβιβάσει εξ ολοκλήρου ή εν μέρει την εκμετάλλευση σε άλλο πρόσωπο, ο δε δεύτερος αυτός δικαιούχος, μολονότι έχει ήδη εκπληρώσει σημαντικό μέρος της δέσμευσης, παύσει τις γεωργικές του δραστηριότητες, και εφόσον δεν είναι εφικτή η ανάληψη της εν λόγω δέσμευσης από διάδοχο δικαιούχο, υποχρεούται ο δεύτερος δικαιούχος [της ενίσχυσης] να επιστρέψει την ενίσχυση την οποία εισέπραξε (όσον αφορά το χρονικό διάστημα κατά το οποίο ήταν δικαιούχος της ενίσχυσης) ή υποχρεούται να επιστρέψει και την ενίσχυση την οποία εισέπραξε ο αρχικός δικαιούχος της ενίσχυσης;
- 3) Ποιες είναι οι προϋποθέσεις τις οποίες πρέπει να λάβει υπόψη το εθνικό δικαστήριο κατά την ερμηνεία του άρθρου 44, παράγραφος 2, στοιχείο α', του κανονισμού 1974/2006, προκειμένου να εκτιμήσει αν “είναι εφικτή η ανάληψη της εν λόγω δέσμευσης από διάδοχο δικαιούχο”;»

Επί των προδικαστικών ερωτημάτων

Επί του πρώτου προδικαστικού ερωτήματος

Επί του παραδεκτού

- 31 Ο ΑΡΙΑ και η Ρουμανική Κυβέρνηση αμφισβητούν το παραδεκτό του πρώτου προδικαστικού ερωτήματος υποστηρίζοντας ότι το άρθρο 47, παράγραφος 1, του κανονισμού 1974/2006, στο οποίο αναφέρεται το ερώτημα αυτό, δεν έχει εφαρμογή στη διαφορά της κύριας δίκης. Κατά την άποψή τους, από την αίτηση προδικαστικής αποφάσεως προκύπτει ότι η Groenland Poultry δεν κοινοποίησε στον ΑΡΙΑ την ύπαρξη περιστάσεων οι οποίες συνιστούσαν περιπτώσεις ανωτέρας βίας ή εξαιρετικές περιπτώσεις εντός της προθεσμίας του άρθρου 47, παράγραφος 2, του κανονισμού αυτού.
- 32 Κατά πάγια νομολογία, στο πλαίσιο της συνεργασίας μεταξύ του Δικαστηρίου και των εθνικών δικαστηρίων την οποία καθιερώνει το άρθρο 267 ΣΛΕΕ, απόκειται αποκλειστικώς στο εθνικό δικαστήριο, το οποίο έχει επιληφθεί της διαφοράς και φέρει την ευθύνη της εκδοθησόμενης δικαστικής αποφάσεως, να εκτιμήσει, λαμβάνοντας υπόψη τις ιδιαιτερότητες της υποθέσεως, τόσο την αναγκαιότητα της προδικαστικής αποφάσεως για την έκδοση της δικής του αποφάσεως όσο και τη λυσιτέλεια των ερωτημάτων που υποβάλλει στο Δικαστήριο. Συνεπώς, εφόσον τα υποβληθέντα ερωτήματα αφορούν την ερμηνεία του δικαίου της Ένωσης, το Δικαστήριο υποχρεούται κατ' αρχήν να απαντήσει. Ως εκ τούτου, συντρέχει τεκμήριο λυσιτέλειας για τα ερωτήματα που αφορούν το δίκαιο της Ένωσης. Το Δικαστήριο μπορεί να αρνηθεί να αποφανθεί επί προδικαστικού ερωτήματος που έχει υποβάλει εθνικό δικαστήριο μόνον όταν είναι πρόδηλο ότι η ζητούμενη ερμηνεία του δικαίου της Ένωσης ουδεμία σχέση έχει με το υποστατό ή με το αντικείμενο της διαφοράς της κύριας δίκης, όταν το πρόβλημα είναι υποθετικής φύσεως ή, ακόμη, όταν το Δικαστήριο δεν διαθέτει τα πραγματικά και νομικά στοιχεία που είναι αναγκαία προκειμένου να δώσει χρήσιμη απάντηση στα ερωτήματα που του έχουν υποβληθεί [απόφαση της 21ης Μαρτίου 2023, Mercedes-Benz Group (Ευθύνη κατασκευαστών οχημάτων εξοπλισμένων με συστήματα αναστολής), C-100/21, EU:C:2023:229, σκέψεις 52 και 53 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία].
- 33 Εν προκειμένω, το αιτούν δικαστήριο επισήμανε, στην αίτηση προδικαστικής αποφάσεως, ότι η ερμηνεία του άρθρου 47, παράγραφος 1, του κανονισμού 1974/2006 είναι αναγκαία προκειμένου να αποφανθεί επί της αιτήσεως αναιρέσεως που ασκήθηκε ενώπιόν του κατά της αποφάσεως του Tribunalul București (πρωτοδικείου Βουκουρεστίου) που μνημονεύεται στη σκέψη 26 της παρούσας αποφάσεως. Από την αίτηση προδικαστικής αποφάσεως προκύπτει ότι, μολονότι, κατά το αιτούν δικαστήριο, η Groenland Poultry δεν είχε κοινοποιήσει στον ΑΡΙΑ τις περιστάσεις που συνιστούσαν περιπτώσεις ανωτέρας βίας ή εξαιρετικές περιπτώσεις εντός της προθεσμίας του άρθρου 47, παράγραφος 2, του κανονισμού αυτού, πράγμα το οποίο αμφισβητούσε η εν λόγω εταιρία, το αιτούν δικαστήριο έκρινε επίσης ότι το άρθρο 47, παράγραφος 1, του κανονισμού δεν είχε εφαρμογή στη διαφορά της κύριας δίκης διότι οι περιστάσεις που επικαλέστηκε η εν λόγω εταιρία δεν συνιστούσαν απαλλοτρίωση κατά την έννοια της ως άνω διάταξης.
- 34 Επομένως, δεν προκύπτει προδήλως ότι η ερμηνεία της εν λόγω διάταξης δεν έχει καμία σχέση με το υποστατό ή το αντικείμενο της διαφοράς της κύριας δίκης ή ότι το επίμαχο στην κύρια δίκη πρόβλημα είναι υποθετικής φύσεως.

35 Εκ των ανωτέρω συνάγεται ότι το πρώτο προδικαστικό ερώτημα είναι παραδεκτό.

Επί της ουσίας

- 36 Προκαταρκτικώς, από την αίτηση προδικαστικής αποφάσεως προκύπτει ότι η αδυναμία της Groenland Poultry να εκπληρώσει μέχρι τη λήξη της την πολυετή δέσμευση που είχε αναλάβει στο πλαίσιο ενίσχυσης για την καλή διαβίωση των ζώων οφείλεται στο γεγονός ότι η Agrolì Group, κατόπιν της πτώχευσης της, κατήγγειλε την επίμαχη στη διαφορά της κύριας δίκης σύμβαση μίσθωσης. Από την αίτηση προδικαστικής αποφάσεως προκύπτει επίσης ότι, κατά τη σύναψη της σύμβασης μίσθωσης, είχε ήδη κινηθεί εις βάρος της Agrolì Group διαδικασία αφερεγγυότητας, για τον λόγο αυτό, δε, η σύμβαση συνοδευόταν από την αναβλητική αίρεση περί της οποίας γίνεται λόγος στη σκέψη 21 της παρούσας απόφασης, δυνάμει της οποίας η Agrolì Group κατήγγειλε τη σύμβαση μίσθωσης.
- 37 Με το πρώτο προδικαστικό ερώτημα, το αιτούν δικαστήριο ζητεί, κατ' ουσίαν, να διευκρινιστεί αν το άρθρο 47, παράγραφος 1, του κανονισμού 1974/2006 έχει την έννοια ότι η απώλεια του δικαιώματος χρήσης των μισθωθέντων αγαθών λόγω καταγγελίας της σύμβασης μίσθωσης, συνεπεία της πτώχευσης του εκμισθωτή, έναντι του οποίου είχε κινηθεί διαδικασία αφερεγγυότητας κατά τον χρόνο σύναψης της σύμβασης μίσθωσης, συνιστά περίπτωση «ανωτέρας βίας ή εξαιρετική περίπτωση» κατά την έννοια της διάταξης αυτής.
- 38 Συναφώς, διαπιστώνεται ότι η εν λόγω διάταξη δεν περιέχει εξαντλητικό κατάλογο των γεγονότων που μπορούν να συνιστούν περιπτώσεις ανωτέρας βίας ή εξαιρετικές περιπτώσεις, όπως προκύπτει από τον όρο «ιδίως» που περιλαμβάνεται στην ίδια αυτή διάταξη.
- 39 Επιπλέον, κατά τη νομολογία του Δικαστηρίου, συνιστά περίπτωση ανωτέρας βίας κάθε γεγονός που οφείλεται σε περιστάσεις ξένες προς τον επιχειρηματία, ασυνήθεις και απρόβλεπτες, οι συνέπειες των οποίων δεν θα μπορούσαν να αποφευχθούν όση επιμέλεια και αν είχε επιδείξει ο τελευταίος (απόφαση της 16ης Φεβρουαρίου 2023, Zamestnik Izpalnitelen direktor na Darzhaven fond «Zemedelie», C-343/21, EU:C:2023:111, σκέψη 58 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).
- 40 Δεδομένου, όμως, ότι η αδυναμία δικαιούχου να συνεχίσει να τηρεί πολυετή δέσμευση για την καλή διαβίωση των ζώων οφείλεται στην καταγγελία σύμβασης μίσθωσης κατόπιν πτώχευσης του αντισυμβαλλομένου του δικαιούχου, έναντι του οποίου είχε κινηθεί διαδικασία αφερεγγυότητας κατά τον χρόνο σύναψης της σύμβασης μίσθωσης από τα μέρη, η αδυναμία αυτή δεν οφείλεται σε ξένες προς τον επιχειρηματία, ασυνήθεις και απρόβλεπτες περιστάσεις κατά την έννοια της προαναφερθείσας νομολογίας.
- 41 Κατόπιν των ανωτέρω, στο πρώτο προδικαστικό ερώτημα πρέπει να δοθεί η απάντηση ότι το άρθρο 47, παράγραφος 1, του κανονισμού 1974/2006 έχει την έννοια ότι η απώλεια του δικαιώματος χρήσης των μισθωθέντων αγαθών λόγω καταγγελίας της σύμβασης μίσθωσής τους, συνεπεία της πτώχευσης του εκμισθωτή, έναντι του οποίου είχε κινηθεί διαδικασία αφερεγγυότητας κατά τον χρόνο σύναψης της σύμβασης μίσθωσης, δεν συνιστά «περίπτωση ανωτέρας βίας ή εξαιρετική περίπτωση» κατά την έννοια της διάταξης αυτής.

Επί του δευτέρου προδικαστικού ερωτήματος

Επί του παραδεκτού

- 42 Ο ΑΡΙΑ και η Ρουμανική Κυβέρνηση αμφισβητούν το παραδεκτό του δευτέρου προδικαστικού ερωτήματος για τον λόγο ότι αφορά την ερμηνεία της παραγράφου 2 του άρθρου 44 του κανονισμού 1974/2006, η οποία δεν έχει εφαρμογή στη διαφορά της κύριας δίκης. Υποστηρίζουν ότι ο Ρουμάνος νομοθέτης επέλεξε να μην προβλέψει στο εθνικό δίκαιο περιπτώσεις αντίστοιχες με της διάταξης αυτής, στις οποίες τα κράτη μέλη έχουν την ευχέρεια να μην απαιτήσουν την προβλεπόμενη στην παράγραφο 1 του άρθρου 44 επιστροφή.
- 43 Συναφώς, από το ερώτημα αυτό και από την αίτηση προδικαστικής αποφάσεως προκύπτει ότι, με το εν λόγω ερώτημα, το αιτούν δικαστήριο διερωτάται ως προς την ερμηνεία των παραγράφων 1 και 2 του άρθρου 44 του κανονισμού 1974/2006, υπό το πρίσμα της αρχής της αναλογικότητας, η οποία συγκαταλέγεται στις γενικές αρχές του δικαίου της Ένωσης, και ειδικότερα ως προς τη σχέση μεταξύ της προβλεπόμενης στην παράγραφο 1 αρχής και των προβλεπόμενων στην παράγραφο 2 εξαιρέσεων.
- 44 Το αιτούν δικαστήριο διευκρίνισε εξάλλου ότι η έκβαση της αιτήσεως αναιρέσεως της οποίας έχει επιληφθεί εξαρτάται, σε μεγάλο βαθμό, από την ερμηνεία του άρθρου 44, παράγραφος 2, του εν λόγω κανονισμού.
- 45 Επομένως, δεν προκύπτει προδήλως ότι η ερμηνεία του δικαίου της Ένωσης την οποία ζητεί το αιτούν δικαστήριο δεν έχει καμία σχέση με το υποστατό ή το αντικείμενο της διαφοράς αυτής ή ότι το επίμαχο στην κύρια δίκη πρόβλημα είναι υποθετικής φύσεως.
- 46 Σύμφωνα με τη νομολογία που παρατίθεται στη σκέψη 32 της παρούσας απόφασης, το δεύτερο προδικαστικό ερώτημα πρέπει, ως εκ τούτου, να κριθεί παραδεκτό.

Επί της ουσίας

- 47 Εισαγωγικώς, υπενθυμίζεται ότι, κατά πάγια νομολογία του Δικαστηρίου, στο πλαίσιο της διαδικασίας συνεργασίας μεταξύ των εθνικών δικαστηρίων και του Δικαστηρίου την οποία θεσπίζει το άρθρο 267 ΣΛΕΕ, στο Δικαστήριο απόκειται να δώσει στο εθνικό δικαστήριο μια χρήσιμη απάντηση που να του παρέχει τη δυνατότητα επίλυσης της διαφοράς της οποίας έχει επιληφθεί. Υπό το πρίσμα αυτό, το Δικαστήριο μπορεί να αναδιατυπώσει, εφόσον είναι αναγκαίο, τα προδικαστικά ερωτήματα που του έχουν υποβληθεί. Επιπλέον, το Δικαστήριο ενδέχεται να χρειαστεί να λάβει υπόψη του κανόνες του δικαίου της Ένωσης στους οποίους δεν αναφέρθηκε ο εθνικός δικαστής με το ερώτημά του (απόφαση της 15ης Ιουλίου 2021, Ministrstvo za obrambo, C-742/19, EU:C:2021:597, σκέψη 31 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).
- 48 Συναφώς, λαμβανομένων υπόψη των στοιχείων που παρέθεσε το αιτούν δικαστήριο, όπως αυτά εκτίθενται στη σκέψη 43 της παρούσας απόφασης, πρέπει να γίνει δεκτό ότι, με το δεύτερο προδικαστικό ερώτημα, το αιτούν δικαστήριο ζητεί, κατ' ουσίαν, να διευκρινιστεί αν το άρθρο 44, παράγραφος 1 και παράγραφος 2, στοιχείο α', του κανονισμού 1974/2006, ερμηνευόμενο υπό το πρίσμα της αρχής της αναλογικότητας, έχει την έννοια ότι, όταν, κατά τη διάρκεια της περιόδου εκπλήρωσης δέσμευσης που έχει αναληφθεί ως προϋπόθεση για τη χορήγηση συνδρομής, η εκμετάλλευση ενός δικαιούχου μεταβιβάζεται σε άλλο πρόσωπο το οποίο αναλαμβάνει εθελοντικώς τη δέσμευση και το οποίο, στη συνέχεια, παύει οριστικά τις γεωργικές

- δραστηριότητές του, ο τελευταίος αυτός δικαιούχος της ενίσχυσης υποχρεούται να επιστρέψει τη ληφθείσα ενίσχυση σε σχέση με το σύνολο της δέσμευσης, συμπεριλαμβανομένων των ποσών που έλαβαν οι προηγούμενοι δικαιούχοι της ενίσχυσης, ακόμη και αν ο τελευταίος δικαιούχος έχει ήδη εκπληρώσει σημαντικό μέρος της δέσμευσής του και η ανάληψη της δέσμευσης από διάδοχο γεωργό αποδεικνύεται ανέφικτη.
- 49 Η Ρουμανική Κυβέρνηση, ο ARIA και η Ελληνική Κυβέρνηση, με τις γραπτές παρατηρήσεις τους, παρέπεμψαν επίσης στο άρθρο 18 του κανονισμού 65/2011, το οποίο καθόριζε, όπως και ο κανονισμός 1974/2006, τις λεπτομέρειες εφαρμογής του κανονισμού 1698/2005, αλλά, σε αντίθεση με αυτόν, δεν αφορούσε την εφαρμογή, μεταξύ άλλων, των κοινών και ειδικών διατάξεων που ισχύουν για τα μέτρα στήριξης της αγροτικής ανάπτυξης, αλλά την εφαρμογή διαδικασιών ελέγχου και πολλαπλής συμμόρφωσης για τα μέτρα αυτά. Ωστόσο, το άρθρο 44 του κανονισμού 1974/2006, του οποίου η εφαρμογή στη διαφορά της κύριας δίκης δεν αμφισβητείται, διέπει ειδικές καταστάσεις τις οποίες δεν καταλαμβάνει το εν λόγω άρθρο 18, ήτοι εκείνες στις οποίες η εκμετάλλευση του δικαιούχου μεταβιβάζεται κατά τη διάρκεια της περιόδου εκπλήρωσης δέσμευσης η οποία αναλήφθηκε ως προϋπόθεση για τη χορήγηση συνδρομής. Επομένως, το εν λόγω άρθρο 18 δεν ασκεί επιρροή στην υπό κρίση διαφορά.
- 50 Κατά πάγια νομολογία, κατά την ερμηνεία διάταξης του δικαίου της Ένωσης πρέπει να λαμβάνεται υπόψη όχι μόνον το γράμμα της, αλλά και οι σκοποί που επιδιώκονται με τη ρύθμιση της οποίας αποτελεί μέρος, καθώς και το πλαίσιο στο οποίο εντάσσεται (απόφαση της 14ης Οκτωβρίου 2021, José Cánovas Pardo, C-186/18, EU:C:2021:849, σκέψη 23 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).
- 51 Συναφώς, το άρθρο 44, παράγραφος 1, του κανονισμού 1974/2006 ορίζει ότι, όταν, κατά την περίοδο εκπλήρωσης μιας δέσμευσης που έχει αναληφθεί ως προϋπόθεση για τη χορήγηση συνδρομής, ο δικαιούχος μεταβιβάσει την εκμετάλλευση σε άλλο πρόσωπο, «το πρόσωπο αυτό δύναται να τον υποκαταστήσει στη δέσμευση για το υπόλοιπο της περιόδου» και ότι, «[ε]άν αυτό δεν συμβεί, ο δικαιούχος υποχρεούται να επιστρέψει τις ενισχύσεις που έχει εισπράξει».
- 52 Όπως προκύπτει από το γράμμα της, η διάταξη αυτή εξαγγέλλει, με σαφή και ακριβή διατύπωση, την αρχή ότι ο δικαιούχος υποχρεούται να επιστρέψει τη ληφθείσα ενίσχυση σε περίπτωση μεταβίβασης της εκμετάλλευσης σε άλλο πρόσωπο κατά τη διάρκεια της περιόδου δέσμευσης, εκτός αν το πρόσωπο αυτό τον υποκαταστήσει στη δέσμευση.
- 53 Προκύπτει επίσης, όπως επισήμανε ο γενικός εισαγγελέας στο σημείο 42 των προτάσεών του, ότι το πρόσωπο στο οποίο μεταβιβάζεται η εκμετάλλευση, και το οποίο αποφασίζει επίσης να υποκαταστήσει τον δικαιούχο της ενίσχυσης στη δέσμευση που εκείνος είχε αναλάβει, τον υποκαθιστά στο σύνολο των δεσμεύσεων και των υποχρεώσεων για το υπόλοιπο της περιόδου δέσμευσης. Επομένως, σύμφωνα με τη λογική της εν λόγω διάταξης, το πρόσωπο αυτό καθίσταται, με τη σειρά του, δικαιούχος και υποχρεούται, σε περίπτωση μεταγενέστερης μεταβίβασης της εκμετάλλευσης σε άλλο πρόσωπο, να επιστρέψει την εισπραχθείσα ενίσχυση, εκτός αν το τελευταίο αυτό πρόσωπο αναλάβει το ίδιο τη δέσμευση για το υπόλοιπο της περιόδου, απαλλάσσοντας τον μεταβιβάζοντα κατ' αυτόν τον τρόπο από τις δεσμεύσεις και τις υποχρεώσεις του.
- 54 Το άρθρο 44, παράγραφος 2, του κανονισμού 1974/2006 προβλέπει, επίσης, ότι «[τ]α κράτη μέλη δύναται να μην απαιτήσουν την επιστροφή που αναφέρεται στην παράγραφο 1, στις ακόλουθες περιπτώσεις» που εκτίθενται στα σημεία α' έως γ' της παραγράφου 2. Συγκεκριμένα, σύμφωνα με το εν λόγω άρθρο 44, παράγραφος 2, η επιστροφή δύναται να μην απαιτηθεί, όπως προκύπτει από

- το σημείο α', «σε περίπτωση οριστικής παύσης των γεωργικών δραστηριοτήτων δικαιούχου ο οποίος έχει ήδη εκπληρώσει σημαντικό μέρος της δέσμευσής του, και εφόσον δεν είναι εφικτή η ανάληψη της εν λόγω δέσμευσης από διάδοχο γεωργό», όπως ορίζεται στο σημείο β', σε περίπτωση μεταβίβασης μέρους της εκμετάλλευσης κατά την περίοδο επέκτασης της δέσμευσης και, όπως προβλέπεται στο σημείο γ', σε περίπτωση μεταβίβασης της εκμετάλλευσης σε οργανισμό διαχείρισης της φύσης.
- 55 Το άρθρο 44, παράγραφος 3, του κανονισμού 1974/2006 επιτρέπει εξάλλου στα κράτη μέλη να λαμβάνουν ειδικά μέτρα ούτως ώστε να διασφαλίζεται ότι, σε περίπτωση ήσωνος σημασίας μεταβολών στην κατάσταση της εκμετάλλευσης, η εφαρμογή του άρθρου 44, παράγραφος 1, του κανονισμού αυτού δεν παράγει αποτελέσματα ασυμβίβαστα προς την ανειλημμένη δέσμευση.
- 56 Επομένως, το άρθρο 44, παράγραφοι 2 και 3, του κανονισμού 1974/2006 προβλέπει μη επιτακτικού χαρακτήρα εξαιρέσεις από την αρχή της επιστροφής της ενίσχυσης από τον δικαιούχο σε περίπτωση μεταβίβασης της εκμετάλλευσης χωρίς ανάληψη της πολυετούς δέσμευσης από τον διάδοχο, οι οποίες, ως τέτοιες, πρέπει να ερμηνεύονται στενά.
- 57 Από τη γραμματική και συστηματική ερμηνεία του άρθρου 44, παράγραφος 1, του κανονισμού 1974/2006 προκύπτει επίσης ότι, όταν, κατά τη διάρκεια της περιόδου εκπλήρωσης δέσμευσης που έχει αναληφθεί ως προϋπόθεση για τη χορήγηση συνδρομής, η εκμετάλλευση του δικαιούχου μεταβιβάζεται σε άλλο πρόσωπο το οποίο αναλαμβάνει εθελοντικά τη δέσμευση και, στη συνέχεια, παύει οριστικά τις γεωργικές δραστηριότητές του, ο τελευταίος αυτός δικαιούχος της ενίσχυσης υποχρεούται να επιστρέψει τη ληφθείσα ενίσχυση σε σχέση με το σύνολο της δέσμευσης, συμπεριλαμβανομένων των ποσών που έλαβαν οι προηγούμενοι δικαιούχοι της ενίσχυσης, εκτός εάν το οικείο κράτος μέλος αποφασίσει να μην απαιτήσει την επιστροφή σύμφωνα με τις εξαιρέσεις που προβλέπει το άρθρο 44, παράγραφοι 2 και 3, του εν λόγω κανονισμού.
- 58 Σε αντίθετη περίπτωση, ο τελευταίος αυτός δικαιούχος της ενίσχυσης θα υποχρεωθεί να επιστρέψει το σύνολο της ληφθείσας ενίσχυσης, συμπεριλαμβανομένων των ποσών που έλαβαν οι προηγούμενοι δικαιούχοι, ακόμη και αν έχει ήδη εκπληρώσει σημαντικό μέρος της δέσμευσής του και η ανάληψη της δέσμευσης από διάδοχο γεωργό αποδεικνύεται ανέφικτη.
- 59 Στο μέτρο που η Groenland Poultry επικαλέστηκε, στο πλαίσιο της διαφοράς της κύριας δίκης, την εφαρμογή του άρθρου 44, παράγραφος 2, στοιχείο α', του κανονισμού 1974/2006, ενώ η Ρουμανική Κυβέρνηση και ο ΑΡΙΑ επισήμαναν, με τις παρατηρήσεις τους ενώπιον του Δικαστηρίου, ότι ο Ρουμάνος νομοθέτης αποφάσισε να μην εισαγάγει στο εσωτερικό δίκαιο την εξαίρεση που προβλέπει η διάταξη αυτή, διευκρινίζεται ότι η εφαρμογή στο εθνικό δίκαιο του εν λόγω άρθρου 44, παράγραφος 2, στοιχείο α', δεν είναι υποχρεωτική. Επομένως, όσον αφορά την εν λόγω μη επιτακτικού χαρακτήρα διάταξη, τα κράτη μέλη πρέπει να επιλέξουν συνειδητά να εφαρμόσουν την εν λόγω εξαίρεση στο εθνικό δίκαιο. Μολονότι έχουν την ευχέρεια, προς τον σκοπό αυτό, να επιλέγουν τον τρόπο που θεωρούν καταλληλότερο από νομοτεχνική άποψη, τα εθνικά μέτρα εφαρμογής μιας τέτοιας διάταξης πρέπει να έχουν αναμφισβήτητη δεσμευτικότητα και να τηρούν τις επιταγές της απαιτούμενης ακρίβειας και σαφήνειας ώστε να κατοχυρώνεται η ασφάλεια των εννόμων καταστάσεων (βλ., κατ' αναλογία, απόφαση της 4ης Ιουνίου 2009, SALIX Grundstücks-Vermietungsgesellschaft, C-102/08, EU:C:2009:345, σκέψεις 52, 55 έως 57 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).

- 60 Επομένως, ελλείψει εθνικών κανόνων που πληρούν τις ανωτέρω προϋποθέσεις, δικαιούχος ενίσχυσης όπως η Groenland Poultry δεν μπορεί να επικαλεστεί την εν λόγω διάταξη ενώπιον των εθνικών δικαστηρίων.
- 61 Η ερμηνεία του άρθρου 44 του κανονισμού 1974/2006 που εκτίθεται στις σκέψεις 57 και 58 της παρούσας απόφασης είναι σύμφωνη προς τους σκοπούς της ρύθμισης στην οποία εντάσσεται το εν λόγω άρθρο 44.
- 62 Πράγματι, όπως επισήμανε ο γενικός εισαγγελέας στο σημείο 46 των προτάσεών του, για την επίτευξη του σκοπού για τον οποίο ελήφθη η ενίσχυση, ήτοι, σύμφωνα με το άρθρο 36, στοιχείο α', σημείο ν, και το άρθρο 40 του κανονισμού 1698/2005, για την προώθηση της καλής διαβίωσης των ζώων, είναι απαραίτητο η πολυετής δέσμευση να διατηρηθεί σε ισχύ έως τη λήξη της.
- 63 Εξάλλου, το Δικαστήριο έχει ήδη υπογραμμίσει ότι είναι σημαντικό να αναλαμβάνονται οι πολυετείς δεσμεύσεις μέχρι τη λήξη τους, επισημαίνοντας ότι οι προϋποθέσεις χορήγησης μιας ενίσχυσης πρέπει να τηρούνται καθ' όλη τη διάρκεια της περιόδου δέσμευσης. Ειδικότερα, το Δικαστήριο έχει κρίνει ότι αν μία από τις προϋποθέσεις αυτές, όπως η υποβολή ετήσιας αίτησης πληρωμής, δεν τηρηθεί, έστω και μία και μοναδική φορά, η ενίσχυση δεν μπορεί να χορηγηθεί, η δε αρχή της αναλογικότητας δεν αποκλείει την επιβολή στον δικαιούχο υποχρέωσης επιστροφής του συνολικού ποσού της ενίσχυσης (πρβλ. αποφάσεις της 24ης Μαΐου 2012, Hehenberger, C-188/11, EU:C:2012:312, σκέψεις 35 έως 37, της 7ης Φεβρουαρίου 2013, Pusts, C-454/11, EU:C:2013:64, σκέψεις 35 έως 37, καθώς και της 26ης Μαΐου 2016, Ezernieki, C-273/15, EU:C:2016:364, σκέψεις 41 έως 46).
- 64 Ομοίως, ο σκοπός της αποτελεσματικής προστασίας των οικονομικών συμφερόντων της Ευρωπαϊκής Ένωσης την οποία οφείλουν να διασφαλίζουν τα κράτη μέλη, όπως προκύπτει από το άρθρο 74, παράγραφος 1, του κανονισμού 1698/2005, συνηγορεί υπέρ της ερμηνείας του άρθρου 44 του κανονισμού 1974/2006 κατά τα κριθέντα με τις σκέψεις 57 και 58 της παρούσας απόφασης. Συγκεκριμένα, θα ήταν εύκολο να καταστρατηγηθεί η αρχή της επιστροφής κατά το άρθρο 44, παράγραφος 1, του κανονισμού 1974/2006, αν ο πρώτος δικαιούχος μιας ενίσχυσης μεταβίβαζε τη δέσμευσή του σε άλλον δικαιούχο και αυτός εγκατέλειπε αμέσως την πολυετή δέσμευση πριν από τη λήξη της, χωρίς οικονομικές συνέπειες για οποιονδήποτε εκ των δύο.
- 65 Τέλος, όσον αφορά την αρχή της αναλογικότητας, υπενθυμίζεται ότι, κατά πάγια νομολογία, η αρχή αυτή επιτάσσει να είναι οι πράξεις των θεσμικών οργάνων της Ένωσης πρόσφορες για την επίτευξη των επιδιωκόμενων με την οικεία ρύθμιση θεμιτών σκοπών και να μην υπερβαίνουν τα όρια του αναγκαίου για την επίτευξη των σκοπών αυτών, εξυπακουσμένου ότι, εφόσον υφίσταται επιλογή μεταξύ περισσότερων κατάλληλων μέτρων, πρέπει να επιλέγεται το λιγότερο επαχθές και ότι τα δυσμενή αποτελέσματα που προκαλούνται δεν πρέπει να είναι υπέρμετρα σε σχέση με τους επιδιωκόμενους σκοπούς (απόφαση της 16ης Φεβρουαρίου 2022, Πολωνία κατά Κοινοβουλίου και Συμβουλίου, C-157/21, EU:C:2022:98, σκέψη 353 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία). Εν προκειμένω, επισημαίνεται ότι, όταν η εκμετάλλευση δικαιούχου ενίσχυσης μεταβιβάζεται σε άλλο πρόσωπο το οποίο δεν αναλαμβάνει την πολυετή δέσμευση για το υπόλοιπο της περιόδου, τα κράτη μέλη δεν έχουν απλώς την ευχέρεια να αποφασίσουν, δυνάμει του άρθρου 44, παράγραφοι 2 και 3, του κανονισμού 1974/2006, να μην απαιτήσουν την επιστροφή που προβλέπεται στο άρθρο 44, παράγραφος 1, του κανονισμού αυτού, αλλά αντιθέτως η υποχρέωση επιστροφής που απορρέει από την τελευταία αυτή διάταξη είναι πρόσφορη και αναγκαία για την επίτευξη του σκοπού της προώθησης της καλής διαβίωσης των ζώων, για τον οποίο χορηγήθηκε η ενίσχυση. Πράγματι, σκοπός της υποχρέωσης επιστροφής είναι να διασφαλιστεί ότι ο δικαιούχος

θα καταβάλει κάθε δυνατή προσπάθεια ώστε να εκπληρώσει την πολυετή δέσμευση μέχρι τη λήξη της, όπερ συμβάλλει επίσης στην αποτελεσματική προστασία των οικονομικών συμφερόντων της Ένωσης.

- 66 Η εν λόγω υποχρέωση επιστροφής δεν βαίνει άλλωστε πέραν του αναγκαίου μέτρου για την επίτευξη των σκοπών που επιδιώκει, όπως αυτοί εκτίθενται στην προηγούμενη σκέψη. Κατ' αρχάς, όπως επισήμανε και ο γενικός εισαγγελέας στο σημείο 51 των προτάσεων του, παρατηρείται συναφώς ότι τόσο το γράμμα όσο και η λογική του άρθρου 44, παράγραφος 1, του εν λόγω κανονισμού έχουν αρκούτως σαφή και ανεπιφύλακτο χαρακτήρα ώστε ο διάδοχος να μπορεί να γνωρίζει ότι, εάν αποφασίσει να αναλάβει την πολυετή δέσμευση του μεταβιβάζοντος, ενδέχεται να υποχρεωθεί να επιστρέψει το σύνολο της καταβληθείσας ενίσχυσης, συμπεριλαμβανομένων των ποσών που καταβλήθηκαν στους προγενέστερους δικαιούχους.
- 67 Εν συνεχεία, το άρθρο 8, παράγραφος 4, του εκτελεστικού κανονισμού 809/2014, στο οποίο επίσης αναφέρονται οι προσβαλλόμενες εν προκειμένω αποφάσεις του ΑΡΙΑ, προβλέπει ρητώς ότι, από τη στιγμή που ο διάδοχος ενημερώνει την αρμόδια αρχή και ζητεί την καταβολή της ενίσχυσης ή/και της στήριξης, ο διάδοχος αποκτά όλα τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις του μεταβιβάζοντος που απορρέουν από την έννομη σχέση μεταξύ του μεταβιβάζοντος και της αρμόδιας αρχής, την οποία δημιουργεί η αίτηση ενίσχυσης, η αίτηση στήριξης ή η αίτηση πληρωμής.
- 68 Επομένως, δεδομένου ότι έχει τη δυνατότητα να επιλέξει αν θα αναλάβει ή όχι την πολυετή δέσμευση καθώς και τις υποχρεώσεις του μεταβιβάζοντος ταυτόχρονα με την εκμετάλλευση, ο διάδοχος είναι ελεύθερος να σταθμίσει τα πλεονεκτήματα και τα μειονεκτήματα μιας τέτοιας δέσμευσης, μεταξύ των οποίων συγκαταλέγεται το ενδεχόμενο να υποχρεωθεί σε επιστροφή του συνόλου της ενίσχυσης, συμπεριλαμβανομένων των ποσών που έλαβαν οι προηγούμενοι δικαιούχοι. Επιπλέον, έχει τη δυνατότητα να συνάψει σύμβαση με τον μεταβιβάζοντα όπου θα περιγράφονται, εκ των προτέρων, οι ευθύνες που ενδεχομένως φέρει ο καθένας σε περίπτωση που η αρμόδια εθνική αρχή αναζητήσει από τον τελευταίο δικαιούχο την επιστροφή του συνόλου της ενίσχυσης, εφόσον δεν μπορέσει να εκπληρώσει τη δέσμευση αυτή μέχρι τη λήξη της λόγω οριστικής παύσης των γεωργικών του δραστηριοτήτων.
- 69 Επισημαίνεται επιπροσθέτως ότι ο τελευταίος δικαιούχος επωφελείται από τις επενδύσεις που έχουν ήδη πραγματοποιηθεί χάρη στην ενίσχυση που χορηγήθηκε για την καλή διαβίωση των ζώων, η οποία έχει σχεδιαστεί για την αρχικώς ορισθείσα πολυετή διάρκεια.
- 70 Επομένως, η υποχρέωση επιστροφής του συνόλου της ενίσχυσης η οποία επιβάλλεται, σύμφωνα με το άρθρο 44, παράγραφος 1, του κανονισμού 1974/2006, συνεπεία της μεταβίβασης εκμετάλλευσης, στον τελευταίο δικαιούχο ενίσχυσης ο οποίος αναγκάζεται να παύσει οριστικά τις γεωργικές του δραστηριότητες είναι ανάλογη τόσο προς τον σκοπό της προώθησης της καλής διαβίωσης των ζώων όσο και προς τον σκοπό της διασφάλισης αποτελεσματικής προστασίας των οικονομικών συμφερόντων της Ένωσης.
- 71 Κατόπιν των ανωτέρω, στο δεύτερο προδικαστικό ερώτημα πρέπει να δοθεί η απάντηση ότι το άρθρο 44, παράγραφος 1 και παράγραφος 2, στοιχείο α', του κανονισμού 1974/2006, ερμηνευόμενο υπό το πρίσμα της αρχής της αναλογικότητας, έχει την έννοια ότι, όταν, κατά τη διάρκεια της περιόδου εκπλήρωσης δέσμευσης που έχει αναληφθεί ως προϋπόθεση για τη χορήγηση συνδρομής, η εκμετάλλευση ενός δικαιούχου μεταβιβάζεται σε άλλο πρόσωπο το οποίο αναλαμβάνει εθελοντικά τη δέσμευση και το οποίο, στη συνέχεια, παύει οριστικά τις γεωργικές δραστηριότητές του, ο τελευταίος αυτός δικαιούχος της ενίσχυσης υποχρεούται να

επιστρέψει τη ληφθείσα ενίσχυση σε σχέση με το σύνολο της δέσμευσης, συμπεριλαμβανομένων των ποσών που έλαβαν οι προηγούμενοι δικαιούχοι της ενίσχυσης, εκτός αν το οικείο κράτος μέλος έχει αποφασίσει να μην απαιτήσει την επιστροφή βάσει της εξαίρεσης που προβλέπεται στο άρθρο 44, παράγραφος 2, στοιχείο α', και εφόσον πληρούνται οι προϋποθέσεις της εξαίρεσης αυτής.

Επί του τρίτου προδικαστικού ερωτήματος

- 72 Με το τρίτο προδικαστικό ερώτημα, το αιτούν δικαστήριο διερωτάται, κατ' ουσίαν, ως προς τις περιστάσεις υπό τις οποίες μπορεί να θεωρηθεί ότι πληρούται η προϋπόθεση που προβλέπει το άρθρο 44, παράγραφος 2, στοιχείο α', του κανονισμού 1974/2006 ότι «δεν είναι εφικτή η ανάληψη της εν λόγω δέσμευσης από διάδοχο γεωργό».
- 73 Όπως, όμως, προκύπτει από τη σκέψη 60 της παρούσας απόφασης, ελλείπει εθνικών κανόνων που πληρούν τις εκτιθέμενες στη σκέψη 59 της παρούσας απόφασης προϋποθέσεις, δικαιούχος ενίσχυσης όπως η Groenland Poultry δεν μπορεί να επικαλεστεί τη διάταξη αυτή ενώπιον των εθνικών δικαστηρίων.
- 74 Λαμβανομένης υπόψη της απαντήσεως που δόθηκε στο δεύτερο προδικαστικό ερώτημα, παρέλκει η απάντηση στο τρίτο προδικαστικό ερώτημα.

Επί των δικαστικών εξόδων

- 75 Δεδομένου ότι η παρούσα διαδικασία έχει ως προς τους διαδίκους της κύριας δίκης τον χαρακτήρα παρεμπίπτοντος που ανέκυψε ενώπιον του αιτούντος δικαστηρίου, σ' αυτό εναπόκειται να αποφανθεί επί των δικαστικών εξόδων. Τα έξοδα στα οποία υποβλήθηκαν όσοι υπέβαλαν παρατηρήσεις στο Δικαστήριο, πλην των ως άνω διαδίκων, δεν αποδίδονται.

Για τους λόγους αυτούς, το Δικαστήριο (έκτο τμήμα) αποφαινεται:

- 1) Το άρθρο 47, παράγραφος 1, του κανονισμού (ΕΚ) 1974/2006 της Επιτροπής, της 15ης Δεκεμβρίου 2006, για τη θέσπιση λεπτομερών κανόνων εφαρμογής του Κανονισμού (ΕΚ) αριθ. 1698/2005 του Συμβουλίου για τη στήριξη της αγροτικής ανάπτυξης από το Ευρωπαϊκό Γεωργικό Ταμείο Αγροτικής Ανάπτυξης (ΕΓΤΑΑ), όπως τροποποιήθηκε με τον εκτελεστικό κανονισμό (ΕΕ) 679/2011 της Επιτροπής, της 14ης Ιουλίου 2011,

έχει την έννοια ότι:

η απώλεια του δικαιώματος χρήσης των μισθωθέντων αγαθών λόγω καταγγελίας της σύμβασης μίσθωσής τους, συνεπεία της πτώχευσης του εκμισθωτή, έναντι του οποίου είχε κινηθεί διαδικασία αφερεγγυότητας κατά τον χρόνο σύναψης της σύμβασης μίσθωσης, δεν συνιστά «περίπτωση ανωτέρας βίας ή εξαιρετική περίπτωση» κατά την έννοια της διάταξης αυτής.

- 2) Το άρθρο 44, παράγραφος 1 και παράγραφος 2, στοιχείο α', του κανονισμού 1974/2006, όπως τροποποιήθηκε με τον εκτελεστικό κανονισμό 679/2011, ερμηνευόμενο υπό το πρίσμα της αρχής της αναλογικότητας,

έχει την έννοια ότι:

όταν, κατά τη διάρκεια της περιόδου εκπλήρωσης δέσμευσης που έχει αναληφθεί ως προϋπόθεση για τη χορήγηση συνδρομής, η εκμετάλλευση ενός δικαιούχου μεταβιβάζεται σε άλλο πρόσωπο το οποίο αναλαμβάνει εθελοντικά τη δέσμευση αυτή και το οποίο, στη συνέχεια, παύει οριστικά τις γεωργικές δραστηριότητές του, ο τελευταίος αυτός δικαιούχος της ενίσχυσης υποχρεούται να επιστρέψει την ενίσχυση που έλαβε στο πλαίσιο του συνόλου της δέσμευσης, συμπεριλαμβανομένων των ποσών που έλαβαν οι προηγούμενοι δικαιούχοι της ενίσχυσης, εκτός αν το οικείο κράτος μέλος αποφασίσει να μην απαιτήσει την επιστροφή βάσει της εξαίρεσης που προβλέπεται στο άρθρο 44, παράγραφος 2, στοιχείο α', και εφόσον πληρούνται οι προϋποθέσεις της εξαίρεσης αυτής.

(υπογραφές)